

40 jaar geleden begon OME WILLEM

Veertig jaar geleden begon *De film van Ome Willem*. Op 16 januari 1974 was op VARA-tv de eerste aflevering te zien van dit ondeugend kinderprogramma, dat niet-betuttelend wilde zijn, niet kinderachtig, maar dat met humor, improvisatie, spontaniteit en soms strengheid omging met de in de studio aanwezige kleine kinderen. "Ome Willem, ik moet plassen!"

door Lucien Knödler

De film van Ome Willem op tv! Ik keek ernaar met mijn kinderen; onwillekeurig gluurde ik naar mijn beide dochters, vier en zes jaar oud, nieuwsgierig als ik was hoe zij naar Ome Willem keken. *Luister even wat ik roep, lusten jullie ook een... broodje poep?* riep Ome Willem van achter z'n drumstel. Gejoel alom, niet mijn dochters; ze hingen wel geboeid aan de buis, sterker: ze hingen aan zijn lippen. Een heel leuke gekke man om van te houden, waarnaar overigens sommige kinderen niet mochten kijken. Geen kost voor fatsoensridders immers. Maar draagt Ome Willem er niet juist aan bij dat kinderen mondiger worden? En dan *Deze vuist op deze vuist* keer op keer tot slot. Ik raakte gefascineerd door de interactie die Ome Willem met de kinderen om hem heen teweeg bracht en daarin de andere spelers meevoerde. En de liedjes zijn van 'n eenvoud die je dadelijk treffen. Spontaniteit troef over en weer, en zodoende kregen de diverse figuren, onder wie gastspelers als Wieteke van Dort, Karin Bloemen, Joke Bruys, Imca Marina en Frits Lambrechts, waarachtig ook gestalte te midden van - zo leek me - precies geklokte sketches en buiten opgenomen filmpjes.

HIJ IS ER VOOR JOU

Om met de cultuurhistoricus Johan Huizinga te spreken: "Het spel bindt en verlost". Juist Rutten snapt dit en hij handelde er schijnbaar ongebreideld naar. Hij is Ome Willem, doet niet zomaar alsof, want anders weet je kinderen niet

te vangen en mee te slepen. In hun nog ongedeelde beleving van de mensen en de dingen om hen heen vloeien 'alsof' en 'echt' zomaar in elkaar over, om zich tegelijk toch haarscherp te kunnen oriënteren. Het is Edwin Rutten daarom vanzelfsprekend ernst en dat nu kenmerkt volgens Huizinga het spel. Bij alle afwisseling steeds helder en duidelijk tegelijk - bij een steeds perfecte dictie - en dit in nauwkeurig overwogen proporties waarin de telkens herhaalde acts toch niet als herhalingen worden onderhouden. En er is ruimte voor improvisatie en invallen, op het scherp van de snede. Er komt bij, dat bij Rutten de lepe timing en het improvisatievermogen van een jazzmusicus in z'n donder zit. Dat geeft je het gevoel dat hij er juist is voor jou, temidden van al de anderen.

GEITENBREIERS

Het is daarom niet verwonderlijk dat hij een voortreffelijke vaste cast om zich heen wist te scharen, onder wie accordionist Harry Mooten, alias de Grote Grijsje Geitenbreier, en bassist Frank Noya, de Papjesgeitenbreier: "Lust je ook wel bloemkool dan?" vroeg Ome Willem, waarop Noya antwoordde: "met een papje, met een papje". Dat is geen Indische rijsttafel, Frank, dacht ik nog. En er waren de eigenzinnige kinderen Teun, Toon en August op het toneel, respectievelijk gespeeld door Jennifer Willems, Aart Staartjes en Pieke Dassen die in de poppenkast ook Jan Klaassen en Katrjyn liet meedoen. Het is een santerkraam, maar wel een die gedisciplineerd is geregisseerd. En Harry Bannink? Over hem zo meer.

met een papje, met een papje.

Een kleine tien jaar nadat ik samen met mijn dochters *De film van Ome Willem* op tv zag, trof ik op de buis *De Stratenmakeropzeeshow*, *Kinderen voor Kinderen* (dat Edwin Rutten in 1985 en 1986 samen met Ati Dijkmeester presenteerde), de naar mijn smaak typisch Nederlandse bewerking van *Sesamstraat* en natuurlijk *Ome Willem*, de "30 jaar jongere eenjarige tweelingbroer" van Edwin Rutten. Teveel om op te noemen. Ze bezitten alle een onderton van subversiviteit, scheen me toe, zoals natuurlijk ook Frank Groothof in zijn theaterbewerkingen van opera's pleegt. Het

drama wordt er zo waarachtig echt door. In deze trant, maar toch weer heel anders was bij voorbeeld Wim T. Schippers' *Jack Plafond* op de radio destijds. Op een vrijdag onderweg naar huis heb ik een keer, net na middernacht, de auto langs de weg stilgezet omdat Schippers' bizarre dialogen me een niet te bedaren lachbui hadden ontlokt. Maar onvergetelijk blijft *Ome Willem* met zijn uitroepen: "Rakkers en rekels" en "Joepe de poepie", of "Ro ra rillen, ga maar zitten op je billen". Wa' blief?

Aan de wieg van deze ontwikkeling op

televisie, radio en in het theater - waarin steeds een pakkend pleidooi voor doorleefde menselijkheid te proeven is en tegelijk een humorvol verzet tegen brave eenduidigheid - stond Annie M.G. Schmidt, nietwaar? "Ik ben lekker stout" hoorde en las ik toen ik nog in de tropen woonde. Er spreekt een mentaliteit uit die frank en vrij allerhande heilige huisjes sloopte. De onvolprezen componist en pianist Harry Bannink - in *De Film van Ome Willem* is Bannink de Grote Geitenbreier - verbond Edwin Rutten nog eens met Annie M.G. Schmidt. Harry Bannink was één van mijn helden. Teruggijkend is het ook geen wonder dat onder anderen Hans Dorrestijn, Willem Wilmink en Karel Eykman de tekstdschrijvers waren. Ze kwamen bij *De Stratenmakeropzeeshow* vandaan. Rutten wist de crème de la crème om zich heen te scharen. Het spel bindt en verlost immers.

Eind jaren negentig daar langs de snelweg met *Jacques Plafond* naast me herinnerde ik me een aflevering van de *Fabeltjeskrant* waarin Bor de Wolf hevig verontwaardigd uitriep dat Juffrouw Ooi-evaar hem voor haar onderdaan had uitgemaakt. Dat was in juni 1970, vlak na mijn eindexamen. En inderdaad, juist kinderen mogen geen onderdanen zijn! Zo met hen samen spelen maakt dat *De Film van Ome Willem* van teen tot kruin Nederlands is. Chapeau!

DE VEELZIJDIGE RUTTEN

De Film van Ome Willem is van 1974, dat wil zeggen: in dat jaar voor het eerst op televisie, en is dus al 40 jaar oud, zou je zeggen. In 1989 was immers de laatste aflevering te zien. Aan de hand ervan is een pakkende geschiedenis te schrijven, dat is misschien al wel gedaan. Hoe dan ook, in 2000, 2004 en van 2007 tot en met 2012 werden ze herhaald. En er was in 2005 en 2006 de *Ome Willem Theater Toumee*, waaruit blijkt dat alles wat ooit meesterlijk vakkundig is gemaakt niet oubollig wordt. In tegendeel. Het is de vrucht van Rutten's veelzijdigheid, de jazz-zanger die in de jaren '60 poogde popster te worden als slagwerker en basgitarist. Hij stak althans bij mij voor het eerst de kop in de *Fred Haché-show*, in 1972, en bij Sjef >

'De Film van Ome Willem' op 24 september 1974: Edwin Rutten, Aart Staartjes, Jennifer Willems en Pieke Dassen (foto Beeld en Geluid)

Edwin Rutten, Aart Staartjes, Jennifer Willems en Pieke Dassen in 'De Film van Ome Willem'. Op de foto links staan ook de muzikale 'geitenbreiers' Frank Noya (bas), Harry Bannink (piano) en Harry Mooten (accordeon). (Foto's Beeld en Geluid)

> van Oekel. En met Rogier van Otterloo, componist van onder meer de filmmuziek van *Turks Fruit* en *Soldaat van Oranje*, vormde hij eerder een combo; ze waren klasgenoten op het Vossius Gymnasium in Amsterdam. Ome Willem was er steeds bij, eigenzinnig en - zo blijkt - bovendien hoogst ontvankelijk voor het diverse en zeer voortreffelijke gezelschap waarin hij zich steeds bevond. En hij is speels gebleven, altijd in voor onverwachte stappen zoals zijn deelneming aan de televisieserie *Goede Tijden, Slechte Tijden*. En stond hij vier jaar terug niet op de planken in de titelrol van de musical *Dr. Doolittle*? Wanneer ik hem toevallig op Radio 4 in zijn programma *Muziekwijzer* met klassieke muziek beluister, komt het mij voor dat Rutten in die setting het directe contact met publiek mist. In dat programma is hij naar mijn smaak vooral een zeer beschaafde meneer, joyeus, jawel, en met een *flux de paroles* waar je u tegen

zegt. Maar eerlijk, ik hoop dan wel eens dat hij opeens roept: "Wat ik nu nog graag wil, is er hier ook een krokodil?"

RING DES NIBELUNGEN

Compleet in z'n element is hij weer in de versie van Wagners *Ring des Nibelungen* die hij samenstelde "voor kinderen en andere volwassenen", genereus tot in z'n vezels. "Kinderen bezitten vaak al een grote wijsheid", maar "ze hebben nog niet de vlieguren die wij hebben". Op twee cd's van elk zo'n uur heeft Edwin Rutten deze tetralogie, deze vier opera's die aaneen 15 uur duren, samengevat in een werkelijk imponerende vertelling. Hij koos de passende fragmenten uit de in 2008 bij EMI verschenen opname van het koor en symfonieorkest van de Beierse omroep met een keur van solisten onder leiding van Bernard Haitink. Het verhaal, door Rutten opnieuw verteld maar met behoud van de symboliek ervan, onderstreept hij. Wie met Wagners klankwereld vertrouwd is, weet dat dit geen sinecure is. Maar nee, hij is geen zendeling, vervolgt hij in een interview op Radio1, hij biedt het aan: "Het is een opstapje" en "Als je het niet kent, hoe kun je het dan niet mooi vinden?" "Alle mensentypes komen er in voor", vertelt hij en "nee, Wagners *Ring* is niet bombastisch, dat is een vooroordeel. Inderdaad, ga maar luisteren, je weet niet wat je hoort!" en "De werkelijkheid start bij de droom". Tegen François van den Akker van het online magazine *Place de l'Opéra* verklaart hij: "(...) als je de structuur van

iets kent, duurt het ook korter!" En het kost een tientje? "Ja, dat is mooi in deze tijden. Zolang het kan, doen we dit voor een tientje, in de Aangenaam Klassiek-campagne. Kinderen hebben het recht te weten dat het bestaat, al hoeven ze het niet allemaal mooi te vinden. Den Haag moet opletten, cultuur is van ons allemaal, cultuur is de ruggengraat van onze samenleving. Ik geloof in wat de Duitsers 'Bildung' noemen. Op school zingen, mooie verhalen vertellen. Daarna gaan het rekenen en de andere vakken ook makkelijker." En als ik nog voor de klas stond, zoals dertig jaar geleden, dan had ik er met Ruttens *Ring* de hele school gedurende een paar weken in rep en roer gebracht, er uiteraard ook zijn Wagner Ronde Ring Quiz gedaan. De verhaalkracht die hij met zijn Ome Willem-stem ontplooit is immers fantastisch: "De goden gaan op naar Walhalla: macht, liefde, jaloezie, bedrog, hebzucht, twijfel, dood." ■

(Auteur Luc Knödler (62) was muzikercensent voor NRC/Handelsblad, werkte vele jaren in de Europese klassieke cd-branchen en is nu impresario/concertorganisator met Leiden als thuisbasis.)

Zie ook www.edwinrutten.nl en www.omewillem.nl.

Edwin Rutten - hij wordt op 11 januari 71 jaar - presenteert momenteel van maandag t/m donderdag van 13 tot 15 uur op Radio 4 het programma *Muziekwijzer*, en op zondag van 7 tot 10 uur op Radio 6 *Jazz in the morning*.

Cd-box van 'Der Ring des Nibelungen' voor kinderen, verteld door Edwin Rutten